

Deugdzaamheid? Een reactie

In een reflectie op mijn BON-column Ziektewinst, schreef mijn goede vriend Wes Holleman zijn Tegenwoord der Deugdzaamheid.¹ Een opsteker voor mij, niet zozeer omdat hij tegenspraak of onderschreef wat er in mijn column stond, maar het geeft een duidelijk beeld van het sentiment, of is het ressentiment, van de 'onwetende' wat de rugzakjes en persoonsgebonden budgets van zorgleerlingen betreft. Ik voel me uitgedaagd om het een en ander te verduidelijken.

Ik draai ondertussen al een aantal jaartjes mee in het geheel van speciaal onderwijs, dat gaat van speciaal basisonderwijs, speciaal voortgezet onderwijs zoals Praktijkonderwijs en de Regionale Expertisecentra (REC) met de cluster 1, 2, 3 en 4 leerlingen. Met de jaren leerde ik hoe het primaire proces gestalte kreeg. REC's en Praktijkonderwijs bestaan in deze vorm sinds 2000 (invoering van het VMBO met zijn vier leerwegen). Dus hoe de vernieuwingen van *Het nieuwe leren* ook hier hun desastreuze werking hadden op leerlingen en docenten en hoe het Persoonsgebonden Budget (PGB), bedacht om onder andere gedwongen winkelnering te voorkomen, uitgroeide tot een tweede of derde geldstroom die door een aantal scholen structureel in de begroting werd meegenomen. En dat laatste is trouwens één van de redenen waarom onderwijsbestuurders zich tegen de bezuiniging op de rugzakjes keren.

Om te beginnen moet ik zeggen dat ik met lede ogen aanzie dat de rugzak verdwijnt. Maar ik onderken dat de onderliggende redenen legitiem en begrijpelijk zijn. Afschaffing is onvermijdelijk: niet zozeer vanwege misbruik door de leerling en zijn ouders, als wel vanwege het misbruik gemaakt door scholen en hun bestuurders. In mijn column heb ik reeds een voorbeeld gegeven hoe een school het rugzakje opeist om de leerling beter te begeleiden in het kader van LeerwegOndersteunend Onderwijs (LWOO). Voor dit LWOO worden scholen (allemaal) al apart gefinancierd. Waarom dan nog een aparte geldstroom? Meestal omdat de school organisatorisch zijn zaakjes niet op orde heeft. En hier komen we voor het eerst bij de reflectie van Wes Holleman. Hij geeft in zijn reflectie aan *dat ziekte winst niet alleen de drager van het ziektelabel ten goede komt, maar ook aan derden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de 'zorgbonus'. Scholen zijn er niet happig op, schrijft Wes, om risicoleerlingen in huis te halen, tenzij ze een bonus krijgen voor de extra zorg die ze deze leerling moeten verschaffen.*

Laat nu mijn ervaring in het onderwijs anders zijn. *Au contraire*, zoals de Fransen zeggen. En dan ga ik ervan uit dat Wes op scholen in het voortgezet onderwijs doelt. De laatste jaren nemen deze met enig genoegen risicoleerlingen op, mits ze gelabeld zijn voor een rugzakje. Hou die voorwaarde goed in de gaten. Waarom nemen ze die leerlingen met enige graagte in hun midden op? De reden lijkt heel simpel te zijn. Het gaat om leerlingen met een LWOO-indicatie, maar aan die LWOO-vergoeding menen scholen niet genoeg te hebben: ze willen er nog een rugzakje *bovenop*.

De LWOO-vergoeding is een geldstroom die ruimschoots de kosten dekt van een aparte (kleine) klas met een eigen docent, een niet te uitgebreid vakkenpakket, en als het goed doordacht is, en dat is het bij de meeste scholen het geval, komt er jaarlijks nog een flinke duit uit het Europees Fonds ESF naar de school toegestroomd. Leerlingen die uit het speciaal basisonderwijs het voortgezet onderwijs instromen, krijgen een indicatie voor het LWOO of Praktijkonderwijs omdat ze 't in het reguliere onderwijs niet (of niet zonder meer) zouden redden. Vroeger kwamen ze in het Individueel Voorbereidend Beroepsonderwijs (IVBO) terecht. Gewoonlijk zullen ze niet tot het reguliere onderwijs worden toegelaten, want daar zouden ze al gauw stranden. Het zijn risicoleerlingen, maar, eenmaal toegelaten tot het LWOO of Praktijkonderwijs vormen ze *voor de school* geen bedrijfseconomisch risico.

Maar wat doen we met de 'gewone' leerling die als 12-jarig bloedje de school binnenkomt en die zich op 15-jarige leeftijd door zijn hormonale ontwikkeling tot de meest opstandige, enge, luie en onnavolgbare puber ontpopt en vervolgens misschien tot een 'voortijdig schoolverlater'? Daar is het rugzakje voor bedoeld. Het rugzakje is dus niet bedoeld als een extra bonus voor scholen die LWOO of Praktijkonderwijs verzorgen, en al helemaal niet als een vergoeding voor het inrichten van aparte klasjes.

Een tweede punt dat Wes Holleman aansnijdt is het 'boeterisico'. *Risicoleerlingen zouden een negatief effect hebben op de onderwijsopbrengsten en de onderwijsinspectie zou dat wellicht onvoldoende verdisconteren in de evaluatie van de prestaties van de school. De boete die de school riskeert is dat zij lager geplaatst wordt op de rangorde van excellent tot voldoende of dat zij zelfs de kwalificatie 'zwak' of 'zeer zwak' oploopt. Om dat risico te dekken, wenst de school zoveel mogelijk zorgbonussen binnen te slepen.* Hoe graag had ik hierop geantwoord dat dit bezijden de waarheid is, maar de wetenschap dat dit klopt als een bus, doet mij pijn aan het hart omdat het exact weergeeft wat ik hierboven heb beschreven. Het gaat er bij de school dus om twee dingen. Ten eerste zoveel mogelijk leerlingen, ten dele opgelegd door de

financieringsmethodiek, en ten tweede zoveel mogelijk rugzakjes meegegritsen waar het maar kan. Mijn onderwijshart bloedt, want waar blijft dan de zorg voor de risicoleerling? Immers, ondanks al die reguliere bonussen (LWOO-gelden, EFS-gelden, speciale klasjes met speciale docenten), blijkt de school niet in staat te zijn om de risicoleerling het niveau te laten halen waar die leerling wel toe in staat moet worden geacht? En dan zeuren over een boeterisico? Denk daar maar eens over na. Het is alsof u betaalt voor een mercedes en een lelijke eend krijgt voorgeschoteld, waarna de garagehouder boos is dat u overal rondvertelt dat hij u besodemieterd heeft.

Conclusie: Volgens mijn goede vriend Wes is een deugdzame school een school die risicoleerlingen alleen opneemt als daar een overdadig financieel plaatje tegenover staat, terwijl zij niet de zorg biedt die voor dat financiële plaatje staat, immers het grootste deel van het financiële plaatje schijnt te moeten dienen om het boeterisico van de school in te dekken. Deugdzzaam?

Hoe kan de rijksoverheid deze ontwikkeling keren? Dat blijkt voor Wes eenvoudig te zijn, meer geld naar de scholen voor de risicoleerling en klaar is Kees. In meerdere columns heb ik betoogd dat het maar eens over moet zijn met meer geld te schuiven in de bodemloze put van graaiers en uitgevers die onderwijs heet en daar heb ik zo mijn reden voor. Laten we eens kijken wat er nu met de gelden voor risicoleerlingen gebeurt en dan conclusies trekken omtrent dat meer geld.

In het basisonderwijs krijgt de school elk jaar een bedrag per leerling toegewezen voor zorg. Het zogenaamde *zorgbudget*. Dit is ontstaan tijdens de uitwerking van Weer Samen Naar School (WSNS) waarbij de toenmalige gesubsidieerde OnderwijsBegeleidingsDiensten (OBD's) gedwongen verzelfstandigden. Zo'n zorgbudget dient ervoor om de leerling tijdens zijn schoolloopbaan te begeleiden bij moeilijkheden en hierbij moet u denken aan remedial teaching, gezondheidsonderzoeken, interne begeleiding, werkhoudingsonderzoeken, u weet wel, die kleine dingetjes waarop bij kinderen gelet moet worden voor het algemene welzijn, zullen we maar zeggen. Maar ook begrijpt u dat het hier niet om een paar luttele centen gaat. Bij grote gefuseerde scholen gaat het hier om tonnen aan euro's die jaarlijks op de bankrekening van de school wordt bijgeschreven. Een goede zaak? Ja, maar met de jaren eisten de WSNS-samenwerkingsverbanden meer en meer van deze gelden op. De OBD's hadden zich ondertussen genesteld in de samenwerkingsverbanden en verwijzingscommissies en zagen met lede ogen die bergen met geld aan hun neus voorbijgaan. Zo kon het niet langer. Van lieverlee werd de school aan banden gelegd. Op dit ogenblik is het zo dat ongeveer 80% van het zorgbudget van de school jaarlijks bijna rechtstreeks op de bankrekening van het WSNS-samenwerkingsverband wordt gestort. En dit is meer dan een handenbindertje voor de scholen. Bestuurders hebben hiermee namelijk hun verantwoordelijkheid afgekocht. Het Samenwerkingsverband verzorgt de hierbovengenoemde kleine dingetjes voor het welzijn van het kind. Alleen tegen een veel te hoge prijs, immers ook die bureaucratie moet worden betaald. En geen enkel school moet het in zijn hoofd halen om zorg te shoppen bij iemand anders. Dat wordt niet getolereerd door het Samenwerkingsverband en nu schrijf ik uit eigen ervaring. Maar nog hadden die machtige samenwerkingsverbanden niet genoeg aan de zorgbudgetten van de scholen, ook voor hen was het rugzakje een tweede geldstroom. Zo kan het gebeuren dat in het speciaal basisonderwijs, een kind speciaal rekenonderwijs krijgt, gegeven door een speciaal ingehuurd speciale leerkracht wiskunde. Wie hiervan het *Au contraire* niet inziet moet het nog maar eens nalezen. Het is namelijk zo dat er in het speciaal onderwijs, als het goed is, les wordt gegeven door leerkrachten die daar speciaal voor zijn opgeleid: daar moet niet nog iemand voor worden ingehuurd, want die kennis moet reeds in de school aanwezig zijn. Dat dat niet zo is, stemt tot nadenken. Trouwens in de toelichting bij de gewraakte ombuiging kan u vinden dat ongeveer 30% van de scholen voor speciaal onderwijs onder de maat presteert.² Dat is een schande.

De rijksoverheid heeft het boeterisico voor de scholen verhoogd, stelt Wes Holleman. Dit is de eerste keer in een vriendschap van een aantal jaren dat ik hem moet tegenspreken en hem moet wijzen op enige foute veronderstellingen en onjuiste interpretaties van de feiten.

- *door de exameneisen op te schroeven?* De bijstelling van de exameneisen is niet ingegeven door het allengs dalende niveau van de leerlingen en het onderwijs in Nederland maar, laten we het maar eerlijk zeggen, door het gesjoemel met cijfers. Schoolonderzoeken die twee en soms wel drie volle punten afwijken van het Centraal Examen (CE) zijn niet normaal te noemen en ik denk dan met weemoed terug aan de tijd dat ik als docent natuurkunde op mijn flikker kreeg van de Inspectie omdat het gemiddelde SO-cijfer van mijn leerlingen 0,4 punt verwijderd lag van het gemiddelde CE-cijfer. Let wel 0,4 punt lager: mijn SO's bleken dus te moeilijk te zijn. Enfin, de limiet lag op 0,3 en wie daarboven ging mocht op een reprimande van de Inspectie rekenen. Evenmin is de exameneis opgeschroefd in de zin van moeilijkere eindtermen. Nee, de overheid verwacht voor een drietal vakken (Nederlands, Engels en wiskunde) op het centraal examen een zes. Wie op een van deze vakken niet slaagt, ook niet na een herexamen,

krijgt geen diploma. Scholen maken zich dus boos omdat zij geen invloed meer kunnen uitoefenen op de cijfers van drie cruciale vakken. Misschien moeten we ons buigen over de vraag waarom scholen zo boos zijn. Vraagt deze regeling een grotere investering in het primaire proces, waar de schoolbestuurder geen zin in heeft, maar waar de leerling wel recht op heeft?

- *door de onderwijsopbrengsten en kwaliteitsbeoordelingen per school te publiceren?* Graag voeg ik hieraan toe dat de overheid deze maatregel rijkelijk laat genomen heeft. Reeds in 1998 publiceerde onderzoeker Jaap Dronkers zijn eerste lijsten in dagblad Trouw. Dit tot grote verontwaardiging van de schoolbestuurders van de scholen die slecht en tot hoerageroep van de schoolbestuurders van de scholen die goed scoorden. Maar het goede tij viel niet meer te keren: wat tot nu toe altijd voor ouders verborgen was gebleven, namelijk de opbrengst van de scholen, werd ineens transparant en duidelijk voor wie het wou weten. In navolging van Dronkers zijn er meer dag- en weekbladen die zich op de onderwijsmarktpolls hebben gestort. Zo heeft Elsevier zijn jaarlijkse lijsten van het hoger onderwijs, het middelbaar beroeps-onderwijs en het voortgezet onderwijs. Ook de VO-raad heeft nu haar eigen website waar scholen vrijwillig hun data kunnen inleveren onder het motto: als het niet klopt, straft het zichzelf wel af. Wat transparantie en opbrengst betreft, moet men dus niet met de vinger naar de overheid wijzen; integendeel zou ik zeggen, het is de taak van de overheid om de juiste cijfers naar buiten te brengen, ter correctie van de cijfers verkregen uit tweede hand.

- *door nieuwe kwaliteitscriteria te introduceren?* Toen werd ik een beetje kwaad op Wes. *Burgerschapsvorming een nieuw criterium?* Dat is hetzelfde als maatschappijleer, alleen met een andere naam, zoals science vroeger gewoon natuurkunde heette. *Nadruk op zelfstandig leren?* Laten we wel wezen, al jaren maak ik mij boos over Het Nieuwe Leren - twee boeken met columns over gepubliceerd, elke week een column op mijn weblog bij Beter Onderwijs Nederland (BON) - en dan te moeten lezen dat *de overheid* het zelfstandig leren heeft ingevoerd of geïnitieerd is mij te veel. Hoe we het ook willen noemen, maar de manier waarop onderwijs vorm wordt gegeven (laten we 't het pedagogisch-didactisch concept noemen) is niet opgelegd door de overheid. Elke school in dit land is vrijelijk overgestapt naar dit concept, tot stand gekomen door een 'paradigmashift' en in den lande uitgedragen door adviseurs, scholingsinstituten et-cetera... Alleen het bedrijfsleven heeft het zover gebracht dat het concept van competentiegericht onderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs wettelijk zou worden ingevoerd. Salliant detail hierbij is dat in de wet op het competentiegericht onderwijs het woord *competentie* niet één keer voorkomt. Laat ik er dan ook nog bij vermelden dat de tegenstand die Beter Onderwijs Nederland mag ervaren, niet afkomstig is van de overheid, maar van de schoolbestuurders of de werkgevers in het onderwijs. Hoezo, de bewering dat het boeterisico wordt verhoogd door regelgeving vanuit de overheid? De schoolbestuurders adoreren de regelgeving omtrent zelfstandig onderwijs, ze adoreren hem zo erg dat ze zelfs durven te zeggen dat onze overheid hun dit heeft opgedrongen. Het is zoals de politici die zeggen 'we kunnen niet anders, opgelegd door Europa'. Ja hoor, het Europa van Broodje Aap.

Als scholen deugdzaam willen worden, want het gros is dat op dit ogenblik niet, dan gaan ze doen wat ze moeten doen en wat ze met zijn allen deden voor de onderwijsgekte in dit land toesloeg. Onderwijs verzorgen zoals dat hoort, met het oog voor de talenten en het oog voor de zorgleerling of risicoleerling daarvoor heb je goed opgeleide en bevoegde kennisoverdragers nodig. Docenten die opgeleid zijn in pedagogiek en didactiek die weten dat er iets bestaat zoals ontwikkelingspsychologie en weten welke methodieken er bestaan om alle, ik herhaal alle, leerlingen te helpen en bij te staan waar het nodig is, zonder onderscheid naar rang, stand, kleur of geloof. Scholen die dit doen met de budgetten die hun zijn toegevoerd zullen verplicht worden te snijden in hun bureaucratie, management- en bestuurslagen. Zij geven de docent de ruimte om les te geven, en de nodige tijd om de lessen voor te bereiden en om de achterblijver bij te spijkeren. Deugdzaam scholen hebben oog voor twee dingen: de leerling en zijn leermeester. En niet voor zorgbonussen en boeterisico's. *C'est tout*, en dat is ook Frans.

J. Jeronimoon

weblog onderwijs 14-3-2011

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.beteronderwijsnederland.nl/node/7472>; <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=2518>

² Het gaat hier om een *ombuiging* en niet om een bezuiniging. De gelden komen immers vervolgens via betere vorming van leerkrachten aan de leerling ten goede. En dat die extra deskundigheidsbevordering hard nodig is, kan ik alleen maar beamen (maar dat leg ik nog wel eens uit).